

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ІГРОЗАЛЕЖНИХ ЮНАКІВ

У статті наведено результати емпіричного дослідження особливостей емоційних станів ігрозалежних юнаків та їх корекції. Визначено комплекс негативних емоційних станів, властивих юнакам з наявністю ігрозалежності, Експериментально підтверджено тезу про ключову роль емоційних станів у формуванні ігрозалежності. Джерел – 3.

Ключові слова: адиктивна поведінка, психокорекція, ігрова залежність, емоційні стани.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, посилюють вимоги до людини як професійного, так й особистісного характеру, у зв'язку з чим виникають високі навантаження на емоційну сферу, що впливає на зміни функціональних можливостей індивіда, виникнення у нього стійких дистресових станів. Тому вміння розуміти, розпізнавати та контролювати емоційні стани стає важливою потребою, особливо в період формування загальної емоційної спрямованості особистості. Саме в юнацькому віці подібні завдання стають найбільш усвідомленими і своєчасними. Але досить часто як перед фахівцями, що безпосередньо взаємодіють з указаною віковою групою, так і самими юнаками постають не тільки завдання розвитку, але й завдання переробки і виправлення окремих сформованих якостей особистості чи видів поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження і корекції емоційних станів підлітків та юнацтва завжди перебувала в полі зору багатьох науковців (І. Ф. Аршава, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, В. К. Віллонас, Б. І. Додонов, К. Ізард, Є. П. Ільїн, І. С. Кон, С. Б. Кузікова, О. Г. Лідерс, Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна, Н. І. Пов'якель, О. П. Саннікова, Д. І. Фельдштейн, О. Я. Чебикін та ін.), оскільки навички з управління власними емоційними станами є важливою складовою адаптації до непростих умов сьогодення.

Динамічність життя сучасної молоді, наявність емоційної напруги, фізичних і психічних навантажень зумовлюють пошук адекватних способів відпочинку та відновлення. Одним із видів психологічного розвантаження є гра. Серед великої кількості існуючих ігор люди, особливо це стосується юнаків, обирають такі, що відповідають їх сприйняттю себе як дорослої людини, та є доступними, соціально привабливими, часто не вимагають особливих умінь і навичок, на перший погляд, потребують мінімальних капіталовкладень. Зону ризику становлять комп'ютерні та азартні ігри. Осіб, що мають психологічну залежність, яка проявляється у нав'язливому захопленні комп'ютерними або азартними іграми, називають ігрозалежними.

Аналіз літератури з проблеми ігрозалежності дозволяє констатувати, що виникнення і формування адиктивних процесів узагалі та ігрозалежності зокрема завжди відбувається на емоційному рівні. На це вказували у своїх працях Н. В. Дмитрієва, Б. Д. Карвасарський, Ц. П. Короленко, А. В. Котляров, Г. Кристал, В. Д. Менделевич, К. В. Сельченко,

Г. В. Старшенбаум. На їх думку, невміння управляти своїм психоемоційним тонусом становить психофізіологічну сутність адиктивної поведінки.

Корекція залежної поведінки, особливо в її крайніх патологічних проявах, є об'єктом уваги наркологів, психіатрів, психотерапевтів, психологів. Фахівці, що працюють з різними видами адиктивної поведінки, наголошують на переважному значенні саме психологічної складової в корекційній роботі (А. М. Вієвський, Р. Р. Гаріфулін, А. Ю. Єгоров, Н. Зорін, І. П. Лисенко, Н. Ю. Максимова, В. Д. Менделевич, Г. В. Старшенбаум, Д. В. Четверіков та ін.). Водночас прояви емоційних станів в ігрозалежних юнацького віку та специфіка психокорекційної допомоги не були предметом психологічного дослідження.

Мета статті – визначення особливостей прояву та психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У дослідженні поширення ігрозалежності у визначеній віковій категорії ми ставили завдання розглянути проблему у групі, що вважається науковцями зоною найбільшого ризику виникнення ігрозалежності, урахувавши такі фактори, як юнацький вік і чоловіча стать.

У дослідницько-експериментальній роботі взяли участь юнаки віком від 17 до 21 року. Одержані результати дозволили об'єднати респондентів у дві групи, які ми позначили як І група (відсутня ігрозалежність) – 74,43% та ІІ група (наявна ігрозалежність) – 25,57%, тому надалі будемо описувати наших респондентів як представників саме двох груп. Групу патологічних гравців, у яких ігрозалежність може розглядатися як психічний розлад, ми не виокремлювали.

У результаті експерименту виявлено емоційні стани, які призводять до початку гри, а саме: нудьга, самотність, цікавість визначені юнаками як групи з відсутністю ігрозалежності, так і юнаками з наявністю ігрозалежності як ті, що супроводжують початок комп'ютерних та азартних ігор. Виявлено кореляційні зв'язки між результатами дослідження емоційних станів юнаків за допомогою різних методів дослідження.

Виявлено комплекс емоційних станів, які притаманні юнакам з наявністю ігрозалежності, а саме постійним та проблемним гравцям (група ризику). У вказаних респондентів спостерігаються самотність, нудьга, цікавість, роздратування, негативізм, образа, смуток, тривога.

Експериментальне дослідження емоційних станів юнаків показало, що відсоткові показники середнього рівня вираженості таких емоційних станів, як горе, гнів, презирство, страх, сором, провина в юнаків ІІ групи вищі за відсоткові показники в юнаків І групи. Середньоарифметичні показники таких емоційних станів, як «радість» вище в юнаків І групи, «презирство» та «сором» – вище в юнаків ІІ групи (відмінності спостерігаються на рівні статистичної тенденції ($p < 0,1$) за Т-критерієм Стьюдента). На 1% рівні значущості ситуативна тривожність у юнаків з наявністю ігрозалежності вище, ніж у юнаків з відсутністю ігрозалежності. Цей факт свідчить про те, що юнаки з наявністю ігрозалежності надмірно реагують на різні соціально-психологічні стресори (очікування негативної оцінки або агресивної реакції, сприйняття негативного ставлення до себе, загрози своїй самоповазі, престижу). Середньоарифметичні показники стану самотності вище у представників ІІ групи на 1% рівні значущості за Т-критерієм Стьюдента.

З метою дослідження підструктур поведінкового блоку і продовження вивчення підструктур когнітивно-рефлексивного блоку ми використали методики «Діагностика

схильності до адиктивної поведінки» А. Н. Орла та «Діагностика показників і форм агресії» А. Басса та А. Дарки. Виявлено, що юнаки з наявністю ігрозалежності мають особистісні відмінності, порівняно з юнаками, в котрих ігрозалежність не була виявлена. Серед них такі як схильність до адиктивної поведінки, схильність до подолання норм і правил, слабкий контроль емоційних реакцій, схильність до непрямой агресії. У досліджуваних вказаної групи існують проблемні стосунки в родині, ці юнаки вирізняються негативним ставленням до майбутнього.

Кількісний аналіз результатів, які було одержано під час діагностики схильності до адиктивної поведінки, за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості виявляє статистично достовірну перевагу першого (низького) рівня показників над другим (високим) рівнем. Виняток становлять показники шкали «контроль емоцій» у юнаків II групи. Уміння контролювати власні емоційні стани за результатами обстеження засвідчили 50,3% юнаків з наявністю ігрозалежності. Відсутність таких навичок зафіксована в 49,7% респондентів II групи. Необхідно констатувати, що в I групі визнали вміння контролювати емоції 70,5% респондентів порівняно з 50,3% респондентами II групи.

З метою аналізу даних між визначеними групами ми порівнювали середньогрупові (середньоарифметичні) показники. У блоці питань, що стосуються схильності до подолання норм та правил ($p = 0,04$), схильності до адиктивної поведінки ($p = 0,03$), схильності до агресії та насильства ($p = 0,001$), шкали вольового контролю емоційних реакцій – зворотна шкала ($p = 0,001$) та шкали схильності до делінквентної поведінки ($p = 0,001$), середньоарифметичні показники в юнаків II групи за цими шкалами вищі, ніж в юнаків I групи.

За результатами дослідження середньогрупових показників у групах з відсутністю залежності та наявністю ігрозалежності було з'ясовано, що в II групі за Т-критерієм спостерігається статистично достовірна перевага непрямой агресії, роздратування, негативізму, образи ($p < 0,05$) над цими показниками I групи. Цей факт можна пояснити саме особистісною специфікою юнаків з наявністю ігрозалежності. Потрібно зауважити, що саме комп'ютерні або азартні ігри є місцем виміщення роздратування, образи, непрямой агресії у формі, яку самі юнаки вважають соціально прийнятною.

Результати вивчення підструктур соціального блоку доводять, що порівняно з I групою в юнаків з наявністю ігрозалежності виявилися напружені стосунки з батьком ($p < 0,01$). Цей факт знаходить підтвердження під час порівняння відсоткових характеристик шкали «негативне ставлення до батька» в юнаків I групи – 33,8%, в юнаків II групи – 59%. Ставлення до матері в юнаків з наявністю ігрозалежності позначене насамперед відсутністю емоційного контакту, довіри, конфліктністю стосунків, браком уваги. Між середніми показниками юнаків I та II груп шкали «ставлення до матері» спостерігається статистично достовірна відмінність на 1% рівні значущості. Розподіл відсотків негативного ставлення за цією шкалою такий: у I групі – 29,7%, у II групі – 45,3%. У ставленні до родини різниця є вираженою ($p < 0,05$). Хоча юнаки обох груп схильні нівелювати існуючі відмінності між своєю сім'єю та іншими («як усі», «звичайна сім'я»), юнаки з наявністю ігрозалежності незадоволені в основному своєю роллю в сім'ї. Різко відрізняється в юнаків з наявністю ігрозалежності ставлення до свого майбутнього. За Т-критерієм Стьюдента виявлено статистично достовірну перевагу на 1% рівні значущості негативного ставлення до майбутнього в юнаків з наявністю ігрозалежності порівняно з юнаками групи з відсутністю ігрозалежності.

Використання репертуарних решіток Дж. Келлі, а саме «Решітки залежності», у дослідженні емоційних станів ігрозалежних юнаків послугувало зручним інструментом діагностики, який дає право не тільки класифікувати, оцінювати або отримувати шкали переваг, але й зрозуміти і врахувати індивідуальне ставлення респондентів до проблеми; первинний огляд результатів заповнення решітки за кількістю імплікацій дозволяє зрозуміти наявність або відсутність інтересу до комп'ютерних або азартних ігор; визначення індексів різниці активності та показників насиченості репертуарних решіток не потребують спеціальних програм комп'ютерної статистичної обробки; за цими показниками можна оцінювати динаміку психокорекційної роботи. Результати проведеного констатувального експерименту свідчать про необхідність впливу на емоційні стани як системоутворюючий фактор, що взаємопов'язує особистісні, поведінкові та соціальні прояви ігрозалежних юнаків.

Для роботи з визначеними під час дослідження блоками задач нами було розроблено авторську програму корекції емоційних станів ігрозалежних юнаків КЕСТІ (корекція емоційних станів ігрозалежних) [2], визначено мету, завдання, принципи, засоби та форми її проведення, здійснено психологічний аналіз результатів формульованого експерименту. Проаналізовано складові профілактики ігрозалежності як одного з видів девіантної поведінки юнаків.

На підставі аналізу досвіду сучасної практичної психології (Д. Джонсон, І. В. Дубровіна, С. Б. Кузікова, А. А. Осипова, Н. Г. Осухова, Н. І. Пов'якель, К. Рудестам), відповідно до поставленої мети були сформульовані та реалізовані такі принципи психокорекційної роботи: єдність і послідовність діагностичного та корекційного етапів, що зумовило комплексність дослідження; принцип системності психологічного впливу, згідно з яким умовою психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків є підвищення емоційної зрілості, розвиток умінь керувати своїми емоційними станами; принцип активності, відповідно до якого процес формування антидевіантного імунітету включає експериментування, апробацію та закріплення; принцип комплексності, який виявився у використанні адекватних меті і завданням формульованого експерименту методів та методик з різних напрямків практичної психології.

Формульований експеримент проходив поетапно. На підготовчому етапі проводилася лекційно-просвітницька та діагностична робота. Метою цього етапу дослідження було обґрунтування ефективності, змісту, результатів і впровадження програми КЕСТІ. Основний етап – етап психологічного впливу із застосуванням спеціальних форм і методів роботи, а саме психологічне консультування, індивідуальна та групова форма психокорекційної роботи із застосуванням тренінгової програми КЕСТІ. Він тривав з грудня 2010 по лютий 2011 року і включав такі види роботи, як: 1) групові заняття (77 годин), які відбувалися 2 рази на тиждень, переважно у п'ятницю і суботу, по 4–5 годин, усього 17 занять; 2) індивідуальні консультації учасників експериментальної групи. Етап психологічного супроводу передбачав проведення додаткових психологічних консультацій, роботу з членами родини та інструктування.

За програмою тренінгових психотехнологій з корекції емоційних станів ігрозалежних юнаків (КЕСТІ) формульовані заходи були застосовані до респондентів з наявністю ігрозалежності (30 осіб). Одержані результати діагностики описуються як результати експериментальної групи. До контрольної групи увійшли юнаки (30 осіб), які за попереднім опитуванням також були віднесені до юнаків з наявністю ігрозалежності. Юнаки контрольної групи не брали участі у психокорекційній роботі за цією програмою.

Критеріями ефективності застосованої програми виступали: зовнішньо обумовлені показники – зростання соціальної активності, зменшення часу, присвяченого комп'ютерним або азартним іграм; внутрішньо обумовлені показники – підвищення рівня позитивних емоцій і вміння отримувати їх поза ситуацією гри, підвищення рівня контролю за емоційними реакціями, зниження рівня непрямой агресії, схильності до адиктивної поведінки, зниження рівня роздратування, негативізму, тривоги, самотності, нудьги, образи, смутку.

За результатами опитувальників «Визначення залежності від комп'ютерних ігор» та «Анти-гемблінг» перед початком і після закінчення формульованого експерименту було встановлено, що в юнаків, які були учасниками формульованого експерименту, середній показник стверджувальних відповідей зменшився за даними обох методик. За Т-критерієм Стьюдента зміни достовірні на 1% рівні значущості.

Використання репертуарних решіток Дж.Келлі [1; 3] для діагностики емоційних станів ігрозалежних юнаків дозволяє зафіксувати статистично достовірні зміни в адекватному ставленні до комп'ютерних та азартних ігор. Так, суттєво змінився індекс різниці в експериментальній групі: 1) для решіток, де в якості елементів виступав перелік проблемних ситуацій, а в якості конструктів – перелік комп'ютерних та азартних ігор: до формульованого експерименту – 28,9%, після формульованого експерименту – 18,3%; 2) для решіток, де в якості елементів виступав перелік емоційних станів, а в якості конструктів – перелік комп'ютерних та азартних ігор: до формульованого експерименту – 35,3%, після формульованого експерименту – 24,2%. Ці дані свідчать про те, що в юнаків зменшилася кількість проблемних ситуацій та усвідомлених емоційних станів, розв'язання яких потребувало «втечі» від суспільства і самого себе у світ віртуальних розваг та азартних ігор. Відповідно зріс індекс різниці для решіток, у яких пропонувалися соціально схвалювані конструкти: 1) де в якості елементів виступають проблемні ситуації: до формульованого експерименту – 71,2%, після формульованого експерименту – 81,7%; 2) де в якості елементів емоційні стани: до формульованого експерименту – 64,7%, після формульованого експерименту – 75,8%. Отже, юнаки більш активно використовували конструкти соціально рекомендованого блоку порівняно з конструктами блоку з визначеними комп'ютерними та азартними іграми, тоді як у контрольній групі подібні зміни відсутні. Показники насиченості після формульованого експерименту зросли в решітках, де конструктами виступали соціально рекомендовані чинники, в експериментальній групі і залишилися майже без змін у контрольній групі. Цей факт свідчить про зростання рефлексії в юнаків, що працювали за психокорекційною програмою КЕСТІ, свідоме ставлення та увагу до внутрішнього емоційного життя.

Проаналізувавши зміни в показниках емоційних станів ігрозалежних юнаків, необхідно відзначити, що в експериментальній групі на статистично достовірному рівні значущості за Т-критерієм Стьюдента після формульованого експерименту зменшилися середньогрупові показники за шкалами «подолання норм та правил» ($p < 0,05$), «контроль емоцій» ($p < 0,05$), «делінквентність» ($p < 0,05$), «непряма агресія» ($p < 0,01$). За згаданими шкалами спостерігається зменшення відсотка показників високого рівня і зростання відсотка показників низького рівня).

У юнаків експериментальної групи спостерігається зростання позитивного ставлення до майбутнього, що підтверджується збільшенням відсотка позитивних відповідей (до КЕСТІ – 44,4%, після КЕСТІ – 60%) та збільшенням середньогрупових показників за шкалою «ставлення до майбутнього» (до КЕСТІ – $5,1 \pm 2,4$ бала, після КЕСТІ – $6,5 \pm 2,4$ бала) на 5% рівні значущості.

В експериментальній групі на статистично достовірному рівні значущості за Т-критерієм Стюдента після формувального експерименту зменшилися середньогрупові показники за шкалами «подолання норм та правил» ($p < 0,05$) і «непряма агресія» ($p < 0,01$). На рівні статистичної тенденції спостерігаються зміни за шкалою «делінквентність» ($p < 0,075$).

Необхідно констатувати зростання позитивних відповідей за шкалами «ставлення до батька» (до КЕСТІ – $4,4 \pm 2,2$ бала, після КЕСТІ – $5,5 \pm 1,5$ бала), «ставлення до родини» (до КЕСТІ – $4,5 \pm 2,4$ бала, після КЕСТІ – $5,9 \pm 2,4$ бала), «ставлення до матері» (до КЕСТІ – $5,1 \pm 1,8$ бала, після КЕСТІ – $6,3 \pm 1,5$ бала).

Результати, одержані за допомогою проведення психодіагностичних заходів на констатувальному і формувальному етапах дослідження, указують на те, що проблема ігрозалежності на сьогодні є досить гострою і не може вичерпуватися лише роботою з юнаками на етапі вже сформованої ігрозалежності. У контексті дослідження запропоновано низку психолого-педагогічних методів та прийомів психопрофілактичної роботи для попередження ігрозалежності в юнаків.

Через 6 місяців після завершення роботи у психокорекційних групах, а саме у листопаді 2011 року, було проведено повторне опитування учасників тренінгу для визначення стійкості змін що відбулися під час психокорекційної роботи. З цією метою ми запропонували частину методик, а саме: опитувальник «Анти-гемблінг», опитувальник «Визначення залежності від комп'ютерних ігор», метод репертуарних решіток Дж. Келлі «Репертуарний тест ситуаційних можливостей». В опитуванні погодились прийняти участь 15 із 30 юнаків. Опитувальники заповнювалися як при безпосередній зустрічі, так і з використанням електронних носіїв.

Було з'ясовано, що у значного відсотку повторно досліджених юнаків за «Опитувальником для визначення залежності від комп'ютерних ігор» та опитувальником «Анти-гемблінг» показники на момент опитування нижче межі, починаючи з якої респонденти оцінюються як такі, що мають залежність. Значення середніх показників у групі опитаних через півроку юнаків свідчать про досить стійкі показники змін, що відбулися: відсутність статистично достовірної різниці.

Метод репертуарних решіток Дж. Келлі «Репертуарний тест ситуаційних можливостей» дозволив нам простежити наявність зв'язку між емоційними станами юнаків і конструктами, що представлені як соціально бажані або соціально рекомендовані та конструктами, які сприяють виникненню ігрової або комп'ютерної залежності. Ця інформація аналізувалася як при первинному обстеженні бланку репертуарних решіток, так і після врахування показників насиченості та індексу різниці активності запропонованих конструктів.

Аналіз показників індивідуальної активності респондентів, зокрема показнику насиченості (пН) та індексу різниці активності (інРА) свідчить про достатньо високу стабільність у результатах обстеження юнаків з використанням методу репертуарних решіток Дж.Келлі «Тесту ситуаційних можливостей» [3].

Отримані результати свідчать про досить тривалий ефект від психокорекційної роботи. Але, на нашу думку, варто наголосити на важливих моментах, які безпосередньо сприяли такому результату. Їх декілька: по-перше, юнаки, що приймали участь у психокорекційній роботі не належали до групи патологічних гравців, переважно це були за класифікацією Е. Джефнера випадкові, постійні та незначна кількість проблемних гравців. По-друге, юнаки, що не прийняли участь у повторному опитуванні, теоретично можуть становити групу ризику, і, в такому випадку

можна говорити про тимчасовий результат, пов'язаний з ефектом присутності. Ми вважаємо даний факт однією з особливостей психокорекційної роботи з ігрозалежними юнаками. По-третє, формування загальної емоційної спрямованості особистості як характерної риси юнацького віку є невід'ємним від формування самосвідомості, діяльності та системи взаємостосунків, тому не можна навчити просто бути у гарному настрої та не потребувати такого замітника та стимулятора як азартні чи комп'ютерні ігри. Юнаки перебувають у стані активного пошуку себе та своїх можливостей. У психокорекційній програмі передбачено широкий перелік вправ як особистісної так і соціальної спрямованості, що дозволяють розвивати рефлексію, розуміти та контролювати власні емоційні стани. Цей факт підтверджується вибором соціально схвалюваних конструктів при заповненні репертуарних решіток.

Висновки. Таким чином, юнацький вік ми розглядаємо як особливий період психічного розвитку особистості. Він є визначальним під час формування різних адикцій, у тому числі ігрозалежності. В юнацькому віці відбувається формування загальної емоційної спрямованості особистості, закріплення власної ієрархії цінностей. Цей етап розвитку має свої сильні сторони і переваги та ресурси утримання юнаків від здійснення адиктивних спроб.

Психокорекція емоційних станів ігрозалежних юнаків передбачає поєднання підходів до корекції емоційних станів, ігрозалежності як форми адиктивної поведінки та врахування особливостей вікового періоду – юнацтва.

Узагальнення та психологічний аналіз одержаних результатів щодо зв'язку емоційних станів юнаків з виникненням ігрозалежної поведінки підтвердили наші припущення щодо емоційних станів як чинника формування ігрової залежності в юнаків. Доведено, що застосування програми тренінгових психотехнологій з використанням програми КЕСТІ дозволяє корегувати емоційні стани ігрозалежних юнаків, що сприяє зменшенню проявів ігрозалежної поведінки.

Література

1. Мотрук Т. О. Метод репертуарних решіток та його застосування при дослідженні ігрозалежної поведінки юнацтва / Т. О. Мотрук // Актуальні проблеми психології: проблеми психології творчості. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – С. 266–273.
2. Мотрук Т. О. Програма психологічної корекції емоційних станів ігрозалежних юнаків (КЕСТІ) / Т. О. Мотрук. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 72 с.
3. Франселла Ф. Новый метод исследования личности: Руководство по репертуарным личностным методикам / Фей Франселла, Дональд Баннистер ; под. ред. Ю. М. Забродина, В. И. Похилько. – М. : Прогресс, 1987. – 236 с.

Транслітерація

1. Motruk T. O. Metod repertuarnih reshitok ta jogo zastosuvannja pri doslidzhenni igrozaleznoї povedinki junactva / T. O. Motruk // Aktual'ni problemi psihologii: problemi psihologii tvorčnosti. – Zhitomir : ZhDU im. I. Franka, 2011. – T. 12. – Vip. 10. – Ch. II. – S. 266–273.
2. Motruk T. O. Programa psihologichnoї korekcii emocijnih staniv igrozaleznih junakiv (KEStI) / T. O. Motruk. – Sumi : Vid-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2012. – 72 s.

3. Fransella F. Novyj metod issledovaniya lichnosti: Rukovodstvo po repertuarным lichnostnym metodikam / Fej Fransella, Donal'd Bannister ; pod. red. Ju. M. Zabrodina, V. I. Pohil'ko. – M. : Progress, 1987. – 236 s.

Мотрук Т.А.

Исследование особенностей эмоциональных состояний игровзависимых юношей

В статье приведены результаты исследования особенностей проявления эмоциональных состояний игровзависимых юношей и их коррекции. Установлены эмоциональные состояния, которые способствуют началу игры, подтвержден тезис о ключевой роли эмоциональных состояний в формировании игровзависимости.

Ключевые слова: аддитивное поведение, психо-коррекция, зависимость от азартных игр, эмоциональные состояния.

Motruk T. O.

Investigation of emotional states of the gambling addicted boys

The article includes the results of empirical research that focuses on the special features of emotional states of the gambling addicted boys and their correction. The complex of the negative emotional states, which is inherent to the gambling addicted youths, is also defined. The thesis about key role of the emotional states in the gambling addiction formation is experimentally confirmed.

Key words: additive behavior, psycho-correction, gambling addiction, emotional states.

Мотрук Тетяна Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології СумДПУ імені А.С.Макаренка, м. Суми.

УДК 159.922.6(043.3)

Нежинська О. О.

ОСОБЛИВОСТІ «Я-ОБРАЗУ» КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті висвітлено особливості «Я-образу» керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Представлено результати емпіричного дослідження їх сприймання себе, самоставлення, широти самопрезентації.

Ключові слова: керівники загальноосвітніх навчальних закладів, «Я-образ», особистісний розвиток.

Постановка проблеми. Актуальним питанням є і залишається образ особистості керівника-професіонала освітнього закладу. Мета управління має бути тут сфокусована на розвиток супроводу і мотивування як себе, так і своїх співробітників, вільний обмін власними позиціями і думками в колективі, будівання штату творчих педагогів для яких особистісний розвиток стоїть на першому місці, ефективної, конкурентоспроможної, результативної діяльності закладу освіти загалом. Тому на даний час зростають і вимоги до особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів (надалі – ЗНЗ). Звідси випливає, як управлінець закладу освіти ставиться до розвитку себе, оскільки погляд підростаючого